

LIBERTAS

Nr. 37

Oktober 2001

Det 'unikke vestlige'

Christopher Arzrouni og Edith Thingstrup

Social værnepligt og solidaritet

Stig Nørgaard

Flemming Juncker: Iværksætter, modstandsmand, debattør

Peter Kurrild-Klitgaard

Nekrologer:

Mogens Blegvad 1915-2001

Henrik Gade Jensen

Poul Anderson 1926-2001

Lars Christensen og Pernille Johansson

Anmeldelse

David Brooks: Bobos in Paradise

Virginia Postrel: The Future and Its Enemies

Forskellen på succes og fiasko

Nikolaj Gammeltoft

Tidsskriftet Libertas

ISSN 0903-9341. © Libertas

Tidsskriftet Libertas, som udgives af selskabet Libertas, er et uafhængigt tidsskrift til fremme af studiet af fri markedsøkonomi og personlig frihed.

Artikler og notiser – signerede eller usignerede – udtrykker ikke nødvendigvis redaktionens, udgiverens eller medlemmernes holdninger. For indholdet hæfter alene forfatterne og redaktionen.

Tidsskriftet Libertas udkommer fire gange årligt og postomdeles til abonnenterne. Tidsskriftet er indekseret i Dansk Artikelindeks.

Ansvarshavende redaktør:

Nikolaj Gammeltoft

Gothersgade 34, 1.

DK-1123 København K

Tel. 40 37 73 23

E-mail: gammeltoft@libertas.dk

Redaktion iøvrigt:

Christopher Arzrouni, Kristoffer Bohmann, Luise Wimpffen Bræstrup, Jacob Wimpffen Bræstrup, Morten Carmel, Lars Christensen, Hans Christian Hansen, Per Henrik Hansen, Nicolai Heering, Gunnar Jacobsen, Pernille Johansson, Mikkel Kroglund, Peter Kurrild-Klitgaard, Mikael Bonde Nielsen, Ole Birk Olesen, Niels Kristian Schmidt og Anders Wivel.

Indlæg

Redaktionen modtager gerne indlæg af enhver art – f.eks. artikler, bog- og film anmeldelser, noveller, essays og illustrationer (fotos, tegninger, diagrammer o.l.) – men påtager sig intet ansvar for materiale, der tilsendes uopfordret.

Indlæg sendes til redaktionen på 3.5" diskette (MS Word, WordPerfect eller AmiPro/WordPro) uden koder m.v., samt vedlagt som papirkopi.

Årsabonnement

Personligt (fire numre) kr. 190,00

Institutioner (fire numre) kr. 350,00

Tillæg for levering udenfor**Danmark og Færøerne**

Grønland kr. 50,00

Øvrige Norden kr. 40,00

Øvrige Europa kr. 50,00

Øvrige udland kr. 80,00

Adresseændringer

Adresseændringer bedes meddelt selskabet Libertas' forretningsfører.

Udebliver Libertas, kan erstatningseksemplarer rekvireres hos postvæsenet.

Libertas Selskabet

Selskabet Libertas er en uafhængig og ikke-partipolitisk gruppe af personer bragt sammen i arbejdet for et åbent samfund baseret på den frie tanke og den frie markedsøkonomi.

Forretningsfører (administration & regnskab)

Niels Kristian Schmidt

Holsteinborgvej 14, 2.t.v.

2720 Vanløse

Tel./fax. 38 79 60 83

E-post: libertas@libertas.dk

Sekretær (arrangementer og aktiviteter):

Pernille Johansson

Tonemestervej 2, 2. Mf.

2400 København NV

E-mail: info@libertas.dk

Præsidium

Bo Andersen, Michael O. Appel, Christopher Arzrouni, Rasmus Bartholdy, Kristoffer Bohmann, Otto Brøns-Petersen, Jacob Wimpffen Bræstrup, Henrik Carmel, Morten Carmel, Lars Christensen, Villy Dall, Flemming Friese-Jensen, Nikolaj Gammeltoft, Hans Christian Hansen, Jens Frederik Hansen, Nicolai Heering, Morten Holm, Gunnar Jacobsen, Henrik Gade Jensen, Palle Steen Jensen, Tage Sværke Jessen, Pernille Johansson, Martin Jul, David B. Karsbøl, Peter Kurrild-Klitgaard, Ole Kvist, Kristian Kyndi Laursen, Lisbeth Mie Nielsen, Mikael Bonde Nielsen, Rasmus Dalsgaard Nielsen, Ole Birk Olesen, Mike Polczynski, Casper Thorsted Sørensen, Dan Terkildsen, Anders Wivel, Sune Wæsel og Finn Ziegler.

WWW-hjemmeside

www.libertas.dk

E-post liste

libertas-list@libertas.dk

Indhold

Det 'unikke vestlige' 3
Af Christopher Arzrouni og Edith Thingstrup

Social værnepligt og solidaritet 7
Af Stig Nørgaard

Iværksætter, modstandsmand, debattør 9
Peter Kurrild-Klitgaard

R.I.P. Mogens Blegvad (1917-2001) 12
Henrik Gade Jensen

Frihedens viking siger farvel – nekrolog over
Poul Anderson (1926-2001) 13
Lars Christensen og Pernille Johansson

Anmeldelser 15
David Brooks: *Bobos in Paradise*
Virginia Postrel: *The Future and Its Enemies*

Bidragydere til dette nummer 19

Forskellen på succes og fiasko 20
Af Nikolaj Gammeltoft

Det 'unikke vestlige'

I juni i år vandt cand.scient.pol. Christopher Arzrouni og cand.theol. Edith Thingstrup *Morgenavisen Jyllands-Postens* prisopgavekonkurrence. Temaet for prisopgavekonkurrencen var "Hvilke værdier har været bærende, og hvilke værdier bør fremover være de bærende i vort samfund?" Arzrouni og Thingstrups besvarelse på 63 sider, der bærer titlen *Frihed og fornuft*, er et forsvar for klassiske borgerlig-liberale værdier som risikovillighed, flid, sparsommelighed, dygtiggørelse, gensidig hensyntagen, samfundssind og respekt for lov og orden. I dette uddrag af opgaven diskuterer forfatterne begrebet menneskerettigheder.

Af Christopher Arzrouni og Edith Thingstrup

Der findes noget, som gør den vestlige verden helt unik. Det er ikke velstand, markedsökonomi, individualisme, religionsfrihed eller respekt for medmennesket. Det er snarere den faktor, der forener alt dette – nemlig rettigheder.

Rettigheder bygger på ideen om, at alle mennesker bør nyde beskyttelse mod andres forsøg på at krænke dem, eller tvinge dem til at leve på andres præmisser. Rettigheder har gjort det muligt for mennesker på egen hånd at søge efter det gode liv og de gode fællesskaber sammen med andre.

Det har muliggjort nye eksperimenter og nye løsninger. Det har forbedret kultur, videnskab, teknologi, økonomi og levevilkår.

I 1700- og 1800-tallet oplevede mennesker, hvordan rettigheder blev stærkere. Retten til at tænke frit blev fulgt af retten til at handle frit i økonomiske aktiviteter – som igen blev fulgt af retten til at kontrollere og deltage i de offentlige beslutninger.

Derimod indebar 1900-tallet voldsomme tilbageslag i kraft af totalitarismens fuldstændige knægtelse af alle individuelle rettigheder i det nazistiske Tyskland og i det kommunistiske Sovjetunionen.

Efter nazismens og kommunismens fald ser det igen ud til, at demokrati og rettighedsidealere spredte sig over verden. Men samtidig med, at ideen om menneskerettigheder spredte sig over verden, ser det ud som om forståelsen for, hvad de indebærer, bliver stadig mere vag.

Det gælder bl.a. i den europæiske debat. Traditionelt blev rettigheder betragtet som ukrænkelige. En rettighed var et ubetinget krav på andres respekt – ikke bare et ønskemål. Hvis en person kunne påberåbe sig en rettighed, var sagen afgjort. Rettigheder var det tunge artilleri i vores moralske arsenal. Det sidste ord var sagt.

I dagens debat ses menneskerettigheder mere og mere som ønskemål eller som en politisk målsætning. De bliver udtryk for en slags religiøs følelse – eller en beskrivelse af utopiske målsætninger – mere end konkrete instrumenter for beskyttelse af borgerne.

Diskussionen om menneskerettigheder indledes ofte med, at man beskriver hvilke rettigheder forskellige grupper bør have. Alt godt fra havet smides på bordet – føde, bolig, oplysning, kulturelle oplevelser, værdighed, respekt o.s.v. Man ved godt, at de ikke alle kan opfyldes på én gang – men udsteder alligevel garantier, selvom man ved, at man

kommer til kort i praksis. Reelt foretager man en afvejning mellem de fine målsætninger og afgør hvilke, man kan opfylde – og hvilke man ikke kan opfylde. Men det sker under dække af højtidelige erklæringer om, at disse 'menneskerettigheder' er ukrænkelige.

Denne tilgangsvinkel til menneskerettigheder deler vi ikke. Vi ser menneskerettigheder som nogle konkrete, begrænsede men håndfaste instrumenter til beskyttelse af borgerne.

Rettigheder er moralske påstande

Vi mener, at menneskerettigheder er moralske 'påstande'. Deres karakter af påstande gør dem imidlertid ikke til noget, der blot kan tilsidesættes. De er nemlig del af en konkret politisk tradition, som har vist sig af uvurderlig værdi.

En traditions eksistens er selvfølgelig ikke umiddelbart et bevis for dens rigtighed. Man kan ikke udlede værdi af kendsgerninger. Ellers måtte man konstatere, at mennesker er forskellige, at de er ulige – og at de derfor skulle behandles forskelligt. Men det er umuligt at slutte logisk korrekt fra påstande om kendsgerninger til påstande om værdier.

Men skellet mellem fakta og værdier, mellem 'er' og 'bør', indebærer imidlertid ikke, at moralske konventioner er grebet ud af luften – at man ud fra en relativistisk synsvinkel lige så godt kunne have valgt et moralkodeks frem for et andet.

Menneskerettigheder ret forstået er alternativet til ideen om, at magt er ret. Det er forudsætningen for individernes fredelige sameksistens. Til tider kalder man dette for naturlige rettigheder. Det betyder ikke, at naturen har givet os rettighederne, men at vi har dem ganske enkelt, fordi vi er mennesker, fordi vi er fornuftsvæsener med en menneskelig natur – eller en individuel identitet.

Individer har rettigheder og kun individer har rettigheder

Vi mener, at intet selvstændigt eksisterende kollektiv eller organisation kan tilregne sig rettigheder, som de deltagende individer ikke allerede har. Til tider hører man den påstand, at nationens kollektive rettigheder har en værdi, som er af mindst samme værdi som de individuelle. Men kollektiver eksisterer kun i kraft af individer. Derfor har kollektiver kun rettigheder, som skyldes individer.

Denne diskussion er ikke ligegyldigt ordkløveri. Den har f.eks. konsekvenser for, hvordan man ser på fænome-

ner som kolonialisme og national uafhængighed. I løbet af 50'erne og 60'erne opnåede mange lande deres frihed i form af deres selvstændighed i forhold til en kolonimagt. Borgere oplevede ikke af den grund personlig frihed.

Omvendt vil mennesker i de områder, der er præget af personlig frihed, ikke føle det samme behov for national frihed, d.v.s. uafhængighed. Det gælder f.eks. Puerto Rico, som er en del af USA uden at være en stat i unionen med samme demokratiske rettigheder til f.eks. to senatorer. Alligevel er borgernes rettigheder garanteret.

Individuelle rettigheder er til enhver tid vigtigere end national selvstændighed. Men i praksis vil det dog ofte være sådan, at individuelle rettigheder er bundet op på nationale traditioner og på et selvstændigt land. Af den grund kan selvstændighed blive altafgørende for individuelle rettigheders overlevelse.

Rettigheder er universelle

Vi mener, at mennesker bør have lige rettigheder uanset køn, race, hudfarve, nationalitet, sprog, religion, stilling i samfundet, ejendom eller politisk ideologi. Det følger af vores 'menneskelighed'. Vi kunne også finde på at sige, at det skyldes vores gudbilledlighed – at vi er skabt af Gud og derfor tilhører ham.

Nogle tænkere har påpeget, at rettigheder sådan set forudsætter et underligt abstrakt menneske. Og det er da rigtigt nok. Rettigheder omfatter alle mennesker uanset forskellige egenskaber og baggrund. Rettighedernes abstrakte karakter er netop det, der muliggør konkrete sociale og personlige forskelle mennesker imellem. For at beskytte disse må man netop udelade referencerne til specifikke sociale og personlige egenskaber.

Rettigheder er for mennesker

Vi mener, at rettigheder kun kan gælde for fornuftsvæsener – d.v.s. for mennesker, som kunne have gjort noget andet, end det de gør. En klipsemaskine eller en løve har ingen rettigheder. De kan ikke reagere på rettigheder. De (aner)kender dem ikke. Og derfor gælder rettighederne heller ikke for dem.

Rettigheder er et krav mod staten

Hér går grænserne for statens magt. Sådan ser vi essensen i rettighederne i overensstemmelse med liberal og konservativ tradition. Denne tankegang går helt tilbage til Antikken. Man oplever den f.eks. i Sofokles' skuespil *Antigone*. Hun er splittet mellem to principper. På den ene side tyrannen Kreons lov, der forbyder Antigone at begrave sin dræbte bror. På den anden side gudernes lov, der pålægger familier som en hellig pligt at begrave deres døde. Antigone vælger at følge gudernes lov.

Rettighedsbegrebet blev oprindeligt udviklet i Antikken i opposition til den yderste ufrihed – nemlig slaveriet. Visse tænkere hævdede, at selv slaver havde en sjæl og en fornuft, og at de derfor havde ret til at være frie.

Opdagelsen af det amerikanske kontinent i slutningen af 1400-tallet gav anledning til spørgsmålet om indianerne kunne sættes i slaveri og udryddes, eller om de var rationelle væsener og derfor måtte tilkendes rettigheder på lige fod med de europæiske tilflyttere.

Spanske tænkere udviklede tankerne om menneskets ret

til liv frihed og ejendom. Det var denne opfattelse, der senere blev udkrystalliseret i 1600-tallet i sin klassiske form i England – især af den liberale filosof John Locke.

Rettigheder er i grunden retten til at være fri – og frihed er at slippe for at blive ramt af andres vilkårlige tvang. At erkende en persons rettigheder er ifølge denne liberale tradition at give vedkommende plads til at vælge og handle. Altså indebærer en ret ikke at få noget, men derimod muligheden for at kunne handle frit.

For Locke er ejendomsretten ikke primært retten til at eje noget – men retten til at forsøge at tilegne sig en vis ejendom og at gøre det, man vil med den ejendom, man har tilegnet sig. På tilsvarende vis indebærer 'retten til liv', at man ikke skal blive myrdet eller skadet. Det indebærer til gengæld ikke retten til at blive holdt i live.

Locke inspirerede den amerikanske selvstændighedserklæring af 1776 forfattet af Thomas Jefferson. Heri optræder ordene om menneskets ret til 'at stræbe efter lykken'. Vi har ikke retten til at få lykken af andre. Men vi har ret til at søge lykken ved at handle på den måde, vi tror kan føre til lykken.

Rettigheder er sociale

Selvom vi mener, at menneskerettigheder er frihedsrettigheder, betragter vi dem som sociale i den forstand, at de siger noget om, hvordan mennesker (ikke) skal behandle hinanden. Rettighederne angiver ikke hvilke handlinger, som er ønskværdige i almindelighed og i detaljen. De vedrører ikke vore dyder eller laster.

Vi mener, at menneskerettigheder er noget, der kun opnås i en social sammenhæng. Nogle vil måske påstå, at frihed i vores forstand kun findes, hvor mennesket er isoleret på en øde ø - eller hvor Adam er alene i Paradiset. Men Robinson Crusoe isoleret på en øde ø var hverken fri eller ufri. Han var alene. Måske havde han krudt og kugler, måske var han sulten. Men spørgsmålet om rettigheder eller ej opstod først, da Fredag dukkede op.

Menneskerettigheder er negationen af ufrihed, d.v.s. undertrykkelse, og ufrihed opstår kun som et problem, hvis en anden person gør sig til herre. I starten var der ingen, som kunne undertrykke Robinson på øen, og der var ingen, som kunne lade ham i fred. Frihed er en social relation, og spørgsmålet om frihed eller ufrihed giver derfor kun mening i et samfund.

Menneskerettigheder er alt for populære

Menneskerettigheder er populære. Måske alt for populære. Det svækker paradoksalt nok deres skarphed. Den liberale synsvinkel på menneskerettigheder har fået konkurrence fra den socialistiske. Socialisterne ser sig som de sande forsvare af individernes rettigheder. Men hos dem skal rettighederne ikke ses som modvægt mod statens magt, men snarere som den politiske dagsorden, staten skal arbejde efter for at opfylde. Rettigheder er i den opfattelse ikke en modvægt til den totalitære stat – men en opskrift på, hvordan staten (også den demokratiske stat) kan komme til at organisere alt i samfundet.

Socialisterne kritiserer de borgerliges rettighedsbegreb for at være mangelfuldt og for ikke at have fulgt med tiden. De tilbyder selv et 'mere komplet' sæt af rettigheder. Der skal således ikke kun være frihedsrettigheder, men også so-

ciala rettigheder, rettigheder for den 3. verden, o.s.v.

Men forskellen mellem det socialistiske og det liberalistiske rettighedsbegreb er ikke en gradforskkel. Det er en væsensforskkel. Det bliver klart, når man tager udgangspunkt i vor tids mest berømte rettighedstekst – FN's erklæring om menneskerettigheder.

FN's menneskerettighedserklæring

FN's erklæring om menneskerettigheder blev vedtaget i 1948. Ingen nationer stemte imod. Otte lande undlod at stemme deriblandt Sovjetunionen og Saudi Arabien.

Staterne påtog sig ikke juridisk bindende forpligtelser. Men deklARATIONEN var alligevel en mægtig politisk erklæring, som banede vej for senere konventioner. Takket være FN's menneskerettighedserklæring har aktivister igennem efterkrigstiden kunnet presse deres regeringer til demokratisering og liberalisering.

Erklæringen rummer 30 artikler, hvoraf de første 21 er klassiske frihedsrettigheder i den vestlige liberale tradition. De erklærer, at mennesket har ret til frihed, politisk medbestemmelse, lighed for loven, retssikkerhed, integritet, ejendomsret, og tanke-, samvittigheds-, religions-, ytrings-, bevægelses- og trykkefrihed. De forbyder slaveri, tortur, diskrimination, vilkårlig fængsling og straf med tilbagevirkende kraft.

Erklæringens første 21 artikler kan kaldes udtryk for klassiske vestlige værdier. Frihed, politisk medbestemmelse, lighed for loven, ejendomsret, religionsfrihed o.s.v. Alle de ting, som man kan have, uden at tage dem fra andre. Det er præcise og velafgrænsede rettigheder. Rettigheder som man i sandhed kan kalde universelle.

Man genkender begreberne og indholdet fra den amerikanske uafhængighedserklæring i 1776 og fra den franske menneskerettighedserklæring i 1789. Det handler om de rettigheder, som alle mennesker har overfor magthaverne, om en frihedssfare, staten ikke må gribe ind i. Vi kan kalde dem frihedsrettigheder. Engang imellem kaldes de også 'negative' rettigheder, fordi de handler om, hvad man ikke må gøre over for andre.

Adam Smith beskrev på præcis facon disse negative rettigheders utrolig store værdi i *Theory of Moral Sentiments*: "Mere justice is upon most occasions but a negative virtue and only hinders us from hurting our neighbour - we may often fulfil all the rules of justice by sitting still and doing nothing" (Smith 1759, II, ii, p. 9).

Men FN's menneskerettighedserklæring slutter ikke med de første 21 artikler. De næste artikler rummer rettigheder af en helt anden slags end de første.

Artikel 22-27 nævner alt det, som mennesker behøver for at kunne leve et godt liv. Her forklarer FN's rettighedserklæring, at mennesker har ret til at kræve social tryghed, en levestandard som inkluderer føde, klæder, bolig, sundhed, gratis undervisning, ret til arbejde, begrænset arbejdstid, ferie med løn, ret til at nyde kunst og til at få adgang til videnskabens frembringelser, tryghed i tilfælde af arbejdsløshed, sygdom og alderdom.

Og det lyder jo godt. Men disse artikler har en helt anden funktion end de klassiske frihedsrettigheder. De kan kun respekteres, hvis nogen aktivt forsyner rettighedshaveren med sundhedsydelse, arbejde o.s.v. Eftersom denne slags rettigheder lægger direkte forpligtelser på andre kaldes de til tider 'positive' rettigheder eller velfærdsrettigheder.

Retten til frihed er en beskyttelse af individer og deres handlinger. Den beskytter noget som individet har eller ville have, hvis det kunne være i fred. Velfærdsrettigheder giver derimod individer ret til noget, som de ikke har i forvejen, og som de ikke ville have med mindre andre greb ind. Alene af den grund mener vi ikke, at de kan være universelle. Disse artikler kan simpelthen ikke defineres præcist. Og de vil nødvendigvis være forskellige fra land til land. De er udtryk for en bestemt livsholdning, der bestemt ikke er universel. De afhænger af det konkrete land, man lever i. De forudsætter underliggende, at mennesker er produktive og skaber noget, og at der samtidig findes et statsapparat, som tager ressourcer fra dem f.eks. gennem beskatning, tvangsarbejde eller dirigering.

De positive rettigheder i artikel 22-27 erklærer, at alle har ret til en bestemt livsførelse. Men de siger ikke noget om, hvem der er ansvarlig for at give rettighedshaverne denne bestemte livsførelse. Retten til udvikling, som er indeholdt i erklæringen, er karakteristisk for denne tankegang. Den lover bogstavelig talt mennesker ret til en anden tilstand end den de lever i. Frihedsrettighederne i de 21 første artikler siger derimod, at individerne har ret til en ressource eller en vis tilstand, hvis vedkommende er i stand til at skaffe den eller opnå den.

Selvfølgelig er det vigtigt at have bolig, mad o.s.v. Men det er ikke noget, man kan skrive ind i en rettighedserklæring uden at devaluere hele indholdet. Netop fordi menneskerettigheder er absolutte og universelle, og fordi den rette mængde af mad og det rette omfang af en bolig ikke kan defineres præcist – hverken i sig selv eller i forhold til ytringsfrihed, religionsfrihed o.s.v.

Det er vigtigt at sondre mellem de to slags rettigheder. De bygger på to forskellige sæt af værdier. De værdier, som er en forudsætning for at leve i et fællesskab. Og de værdier, der er en forudsætning for at kunne udvikle sig på egen hånd.

Og skellet går midt ned gennem FN's menneskerettighedserklæring. De første 2/3 af FN's menneskerettighedserklæring er fundamentet for de vestlige demokratier. Den sidste tredjedel må betragtes som en sag for de enkelte nationalstater.

FN's rettighedserklæring var et kompromis

FN's erklæring om menneskerettigheder er et kompromis mellem de vestlige demokratiers individualisme og de øst-europæiske diktaturers kollektivism – mellem de klassiske borgerlige rettigheder og nogle socialistisk inspirerede velfærdsrettigheder. Det blev tydeligt erkendt i den rapport, som kom fra komiteen, der forberedte rettighedserklæringen.

Report of the UNESCO Committee on the principles on the theoretical bases of the human right fra 1945 forklarede direkte, at man arbejdede med to forskellige principper for menneskerettigheder. Det ene startede med udgangspunkt i individuelle rettigheder – det andet startede med 'marxistiske principper'. Målet var at finde en fællesnævner og forene de forskellige formuleringer, der nu fandtes.

I 1966 fik hver af de to slags principper sin egen opfølgende konvention – om de medborgerlige og politiske rettigheder (frihedsrettigheder) og om de økonomiske, sociale og kulturelle rettigheder (velfærdsrettigheder). Fra

officielt hold komplementerer de hinanden og er del af samme helhed.

Men FN's menneskerettighedserklæring blev derfor ikke et ægte kompromis – den blev et paradoks. Frihedsrettighederne kræver, at staten begrænses og at den – når den agerer – holder sig til snævre spilleregler for ikke at træde for meget på borgernes liv og lighed for loven.

Velfærdsrettighederne angiver ingen begrænsninger for staten – tværtimod forklarer de, at staten må øge sin magt for at kunne omforme samfundet og styre medborgernes arbejde til det ønskværdige resultat.

De positive velfærdsrettigheder er ikke engang indbyrdes forenelige. Hvordan afvejer man f.eks. hensynet til føde overfor hensynet til bolig, når der er begrænsede ressourcer til rådighed? De klassiske frihedsrettigheder er derimod kendetegnet ved deres indbyrdes harmoni. Min ytringsfrihed krænker ikke din ytringsfrihed, og min ejendomsret krænker ikke din ejendomsret.

Referencer

Smith, Adam (1759): *Theory of Moral Sentiments*.

UNESCO(1945): *Report of the UNESCO Committee on the principles on the theoretical bases of the human right*.

Social værnepligt og solidaritet

I dette essay går stud.scient.pol. i rette med den voksende begejstring i det politiske miljø for en social værnepligt. Udgangspunktet er et nyligt akademisk forsvar for den udvidede værnepligt som løsning på en række sociale og velfærdsmæssige problemer. Ud fra liberale præmisser argumenterer Nørgaard for, at konsekvenserne af en udvidelsen af værnepligten vil være de modsatte af, hvad fortalene havde tænkt sig. Derfor konkluderes det, at værnepligten både af samfundsøkonomiske og moralske årsager i stedet helt bør afskaffes.

Af Stig Nørgaard

Tidens kommunitaristiske revival har ført til en opblomstring af argumenterne for at udvide værnepligten til at omfatte en slags social samfundsservice. Det mærkelige er – eller måske netop derfor – at tankerne kommer på et tidspunkt, hvor der forsvarsmæssigt næsten ingen argumenter er for overhovedet at opretholde en militær værnepligt.

Værnepligten ses ifølge fortalene for at udvide den, ikke som en udelukkende forsvarsmæssig indretning, men som en institution, hvor unge i en vis periode kan forpligtes til at udføre allehånde opgaver. Dette vil ifølge fortalene gavne solidariteten og sammenholdet i vores samfund og tilmed være samfundsøkonomisk fordelagtigt. I en symptomatisk artikel argumenterer lektor ved Københavns Universitet Per Mouritsen for en udvidelse af den nuværende værnepligt til (Mouritsen, 2000):

- at gælde alle i en årgang i op til et års varighed,
- at udvide værnepligten opgaverne så de dækker en bred vifte af områder udover forsvar (omsorgsopgaver, socialt arbejde, lektiehjælp o.s.v.) og
- at omfatte en nedsættelse af lønnen for værnepligtige til SU-niveau.

Argumentationen for udvidelsen af værnepligtsinstitutionen er til dels af moralsk/politisk karakter, dels af samfundsøkonomisk karakter: Moralsk/politisk fordi en udvidelse af værnepligten – ifølge argumentationen – vil være gavnlige for solidariteten og øge de unges tolerance over for andre grupper i samfundet. Samfundsøkonomisk fordi en række opgaver, som i dag ikke løses 'tilfredsstillende', vil kunne udføres af de værnepligtige for begrænsede omkostninger.

I det følgende vil jeg forsøge kritisk at vurdere holdbarheden af disse argumenter med udgangspunkt i ovenstående forslag af Per Mouritsen, som jeg betragter som repræsentativt for tilhængerne af værnepligten og dens udvidelse.

Kan solidaritet fremtvinges?

Lad mig begynde med at skitsere, hvor jeg er enig med fortalene for en udvidelse af værnepligten. Jeg er enig i, at solidaritet og tolerance er positive værdier i et samfund. En social værnepligt, som påtvinges samfundets borgere, anser jeg imidlertid for at være et totalitært tiltag, der er samfundsøkonomisk håbløst.

Jeg vil således argumentere for, at en udvidet social vær-

nepligt ikke hører hjemme i et liberalt samfund, og at den vil være ødelæggende både for solidariteten og for samfundsøkonomien.

Lidt provokerende kan man sige, at værnepligt er slaveri. Den værnepligtige tvinges til at udføre et arbejde, vedkommende ikke ønsker at udføre og til en løn, der ikke står mål med indsatsen. Vil dette virkelig højne solidariteten? Solidaritet betyder, at man motiveret af næstekærlighed og medfølelse føler en samhørighed med andre borgere i samfundet, og derfor vælger at hjælpe og støtte dem, der ikke kan klare sig selv.

Kan et sådan samfundssind virkelig fremtvinges hos folk mod deres vilje? Og kan solidaritet fremprovokeres fra politisk hold via et så massivt indgreb i menneskers liv, som en udvidet social værnepligt vil udgøre? Jeg mener, at svaret er nej. Solidaritet og værdier i øvrigt kan ikke fremtvinges af en statsmagt, og en udvidelse af værnepligt vil føles som dybt uretfærdig af dem den går udover. Endvidere er det næppe sandsynligt, at de værnepligtige vil lægge et stort arbejde i at udføre de ellers potentielt vigtige opgaver, som fortalene har tiltænkt dem. Modsetningerne mellem de værnepligtige og de mennesker, som de tvinges til at være solidariske overfor, vil øges til skade for solidariteten i samfundet.

Per Mouritsen anfører sjovt nok i sit forsvar for en udvidelse af værnepligten, at liberale samfund "i videst muligt omfang bør undgå at *tvinge* unge til noget de ikke vil, både fordi det er en værdi i sig selv at værnepligten anses for legitim for dem der er omfattet af den, og fordi kvaliteten af det folk bliver tvunget til ofte er dårlig" (ibid., p. 15). Jeg er enig, men hvordan dette kan forenes med en udvidelse af værnepligten er mig en gåde. Vi er netop et liberalt samfund og ikke et samfund, hvor man tvangsdirigerer folk rundt på arbejdsmarkedet. Grundlæggende bygger hele værnepligtsargumentationen på en elitær opfattelse af et samfund i moralsk forfald, som må sættes på plads af politikerne – med tvang om nødvendigt.

Risikoen for, at frivillige velgørende organisationer helt udkonkurreres er også en betragtelig risiko ved at udvide værnepligten. Per Mouritsen skriver, at "den tredje sektor" af frivilligt arbejde i netværk og sociale bevægelser er under pres (ibid., p. 15). Men det er ikke overraskende, når man betragter den omfattende offentlige produktion af ydelser på netop sådanne organisationers arbejdsområde med brug af lønnet skattebetalt arbejdskraft. En ny hær af værnepligtige vil næppe understøtte denne vigtige og oprigtigt solidariske sektor, men snarere give den det endelige

dødsstød. Og en udskiftning af højt motiverede mennesker, der uden løn gerne vil udføre et stykke arbejde med folk der er tvunget til det, er ikke hensigtsmæssig.

Social værnepligt – en økonomisk katastrofe

Der argumenteres også ofte samfundsøkonomisk for det fordelagtige i en udvidelse af værnepligten. Per Mouritsen fremhæver eksempelvis, at: “der er flere og flere væsentlige opgaver, som vi alle sammen gerne vil have lavet, men som enten er for ukvalificerede til at skabe deres eget private arbejdsmarked, eller for bekostelige for det offentlige under normale omstændigheder.” (Ibid., p. 15) Nu er det et subjektivt spørgsmål, hvad man “gerne vil have lavet”, og det er derfor i overkanten, når der argumenteres for, at alle mener, at der findes disse mangelfuldt udførte opgaver, eftersom de tydeligvis ikke er blevet efterspurgt i særlig høj grad sammenlignet med de opgaver, der rent faktisk bliver produceret.

I en tid med et voksende pres på arbejdsstyrken, er det tværtimod klart, at forsinkelsen af hver eneste ungdomsårgangs indtog på arbejdsmarkedet i op til et år vil skabe enorme problemer og skade produktionen af de opgaver, som samfundets borgere ønsker udført og derfor efterspørger på markedet. Man kan ikke se værnepligtsopgaverne isoleret fra resten af økonomien, og da arbejdskraft ikke er en uendelig ressource, må man betragte de negative økonomiske konsekvenser på de områder, hvor arbejdskraften vil blive fjernet fra.

På det private arbejdsmarked har man en garanti for, at de opgaver, der bliver udført, er gavnlige for alle involverede partner (ellers ville de ikke blive udbudt henholdsvis efterspurgt) – det er det nærmeste vi kan komme Mouritsens upræcise formulering om det som “vi alle sammen gerne vil have lavet”. På det offentlige arbejdsmarked har man ikke denne garanti for arbejdets gavnlighed, men i det mindste synes dem, der udfører arbejde her, at det er lønnen værd.

Den udvidede sociale værnepligt vil betyde, at opgaver man ikke kendte efterspørgslen på, vil blive udført af mennesker, der ikke havde lyst til at udføre dem – alt dette på bekostning af mere samfundsmæssigt nyttige opgaver på det private arbejdsmarked. Et argument som også Doug Randow anvender i et kritisk indlæg om en indførelse af tvungen ‘national service’ i USA: “Labor, however, is not a free resource. Thus, satisfying most of those ‘unmet’ needs is simply not worthwhile. One of the great benefits of the market process is that it balances benefits and costs throughout society, using wages as a signal that activities warrant undertaking. National service would treat some jobs as sacrosanct and ignore disfavored, but more socially worthwhile, alternative tasks that could be performed instead” (Bandow, 1993).

Social værnepligt – et skridt i retning af planøkonomi

Den udvidede sociale værnepligt vil således være et stort skridt i retning af planøkonomi og tvangsarbejde i hidtil uset omfang i Danmark. Som den demokratiske amerikanske senator William Ford udtalte om en amerikansk pendant til Per Mouritsens forslag: “[the program is] an approach reminiscent of Stalinist industrialization in the 1930’s: throw legions of untrained and inexperienced young amateurs at the problem” (Ford, 1989, p. A40).

Lidt provokerende vil den udvidede værnepligt altså være at gå i retning af planøkonomiske programmer som Maos store spring fremad. En amerikansk tænketank, som er fortaler for en omfattende social værnepligt, indrømmer efter studieture i Kina åbent denne for de fleste lidet flatterende lighed mellem det kommunistiske Kinas tvangsarbejde og forslaget om en udvidet social værnepligt i vestlige lande: “Millions of young people serve social needs in China as a routine part of growing up, many [are] commanded to leave the crowded cities and to assist in the countryside”. Og tænketanken supplerer med en kritik af de amerikanske frie arbejdsmarkeder: “the private and public sectors do not provide sufficient opportunities for young people to become imbued with a spirit of altruism” (Potomac Institute, 1979, p. 28).

Et andet omfattende praktisk problem er selvfølgelig koordinationen af hvilke jobs, der skal udføres og hvordan. Det ville formodentlig kræve et stort antal offentligt ansatte embedsmænd til at styre, hvem der skal udføre hvilket arbejde: “Imagine the bureaucracy necessary to decide which jobs are ‘service’, sort through labor union objections to ‘unfair competition’, match thousands of participants with individual posts, and monitor the quality of people’s work. The incredible fraud, misuse, and waste endemic to other so-called public service programs hardly augur well for yet another, even larger, federal effort at social engineering” (Bandow, 1993).

Samfundsøkonomisk og moralsk/politisk er forslaget om en omfattende social værnepligt derfor en rigtig dårlig ide. Samfundsøkonomisk er det ikke klogt, fordi social værnepligt vil erstatte dele af det frie arbejdsmarked med et planøkonomisk tvangsbaseret arbejdsmarked – der ville således alt andet lige opstå et velfærdstab som følge af lavere økonomisk vækst, der ellers kunne være opnået ved at bevare det frie arbejdsmarked.

Denne negative velfærdseffekt vil sågar blive kraftigere på langt sigt, eftersom den lavere vækst akkumuleres år efter år. Det vil skade de svage, som netop var tiltænkt en hjælpende hånd med forslaget om en udvidet social værnepligt.

Moralsk/politisk er det en dårlig idé, fordi en udvidet social værnepligt ikke vil styrke solidariteten, men skade den og institutionalisere en hidtil uhørt grad af tvang og indgreb i den personlige frihed – selv i en gennemreguleret velfærdsstat som den danske.

I dag tvangsudskrives kun nogle få ud af en ungdomsårgang til egentlig militær værnepligt. Som et mindre onde er dette naturligvis at foretrække frem for en udvidet social værnepligt. Men selv denne begrænsede tvangsudskrivning er selvsagt ikke hensigtsmæssig endside nødvendig. For tiden afskaffes værnepligten derfor også i flere lande i Europa. Forsvarsopgaver kan tilsyneladende sagtens klares af frivillighedens vej (på det private arbejdsmarked) – ligesom andre lignende opgaver i samfundet klares ad frivillighedens vej (politiopgaver, brandslukning, sikkerhedsopgaver o.s.v.). Frivillighed er ikke bare en mulighed, men den eneste legitime og værdige måde at løse opgaver på i et liberalt samfund. Det er derfor på tide, at en værnepligtsreform i Danmark medfører den fuldstændige afskaffelse af værnepligten i Danmark – til gavn for solidariteten og samfundsøkonomien.

Referencer

Bandow, Doug (1993): *National Service: Utopias Revisited*, Cato Institute Policy Analysis, no. 190. Washington, DC: Cato Institute.

Iværksætter, modstandsmænd, debattør

Ph.d. og lektor Peter Kurrild-Klitgaard holdt denne tale ved overrækkelsen af Adam Smith Prisen til Flemming Juncker, 2. juni 2001. Prisoverrækkelsen fandt sted i København uden Flemming Junckers tilstedeværelse. I talen motiverer Kurrild-Klitgaard valget af prismodtager og hæfter sig ved at Juncker opfylder alle betingelserne for at modtage Adam Smith Prisen: han har som frihedskæmper bekæmpet et tyrannisk regime, han har som forretningsmand bidraget til velstand og vækst, og han har som debattør slået vigtige slag for friheden.

Af Peter Kurrild-Klitgaard

I 1988 indstiftede Libertas Selskabet den danske Adam Smith Pris som en hæderspris, der kan tildeles en dansker eller udlænding, der i tale, skrift eller handling har gjort en bemærkelsesværdig indsats for at fremme det frie samfund og det frie marked. Prisen uddeles traditionelt på eller omkring årsdagen for den skotske økonom og filosof Adam Smiths (1723-90) fødselsdag (5. juni).

De hidtidige prismodtagere har været:

- 1988: Direktør Knud Tholstrup, grundlægger af Kosan Koncernen, fhv. MF (Retsforbundet), for dennes mangeårige kritik af protektionisme.
- 1989: Direktør, cand.polit. Christian Gandil, grundlægger af Erhvervenes Oplysningsråd, forfatter til bl.a. *Moderne Liberalisme* (1948), for dennes mangeårige indsats for at sprede liberalistiske ideer.
- 1991: Fhv. chefredaktør, mag.art. Henning Fonsmark, forfatter til bl.a. *Historien om Den Danske Utopi* (1990) og *Den Suveræne Dansker* (1991), for dennes analyser af den danske velfærdsstats udvikling og de borgerlige partiers rolle deri.
- 1993: Fhv. skatte- og økonomiminister Anders Fogh Rasmussen, MF (Venstre), senere samme år forfatter til bl.a. *Fra Socialstat til Minimalstat* (1993), for dennes indsats for at øge interessen for liberalistiske ideer i dansk debat og politik.
- 1994: Tjekkiet daværende premierminister Vaclav Klaus, systemkritiker under kommunisterne og forfatter til en lang række akademiske og populære artikler om økonomi og politik, for dennes indsats for at reducere den tjekkiske stats rolle i samfundet.
- 1996: Professor, dr.phil. Mogens Blegvad, Københavns Universitet, forfatter til bl.a. *Moral og Samvittighed* (1963), og medforfatter til bl.a. *Etik, Marked og Stat: Liberalismen fra Locke til Nozick* (1992), for dennes indsats for at øge kendskabet til liberale ideer i den akademiske verden.
- 1999: Adjunkt, ph.d. Mehmet Ü. Necef, Syddansk Universitet, for dennes kritiske analyser af dansk indvandrerpolitik og for velfærdsstatens rolle i.f.m. integrationen af indvandrere.
- 2000: Professor, dr.phil. Bent Jensen, Syddansk Uni-

versitet, for dennes mangeårige kritiske studier af Sovjetunionen og danske intellektuelle.

Når man umiddelbart ser på denne liste, kunne man forledes til først kun at se lighedspunkterne: At de alle er mænd, næsten alle har en akademisk baggrund, og må siges overvejende at være over deres ungdom, samt – hvilket nok ikke er tilfældigt – generelt kan siges (i det omfang, at det er en meningsfuld målestok) at ligge til 'højre for midten'.

Men faktisk er det en relativt bred gruppe. Aldersmæssigt er spændvidden på 50-60 år, og skulle man lave en slags sammenfatning over dem, der hidtil har modtaget prisen, kunne man sige, at de består af et felt, der bl.a. inkluderer:

- en del, der har været engagerede deltagere i samfundsdebatten,
- adskillige, der har været intellektuelle tænkere,
- en enkelt, der direkte har modarbejdet tyranniske regimer, og
- enkelte, der har været driftige iværksættere og erhvervsledere.

Men der er nok hidtil ikke én, der samtidigt har kunne opfylde alle disse roller. Men ved årets tildeling har man faktisk slået ganske mange fluer med ét smæk. For årets modtager kvalificerer sig sådan set i samtlige af de nævnte kategorier – og en del flere. Årets modtager af Libertas Selskabs danske Adam Smith Pris 2001 er således Flemming Juncker.

Flemming Juncker, der er født i 1904, modtager prisen for sin indsats som samfundsdebattør altid kritisk overfor omfattende statsstyring, som aktiv modstandsmænd mod et totalitært og krigerisk regime, og som driftig iværksætter på markedsøkonomiens betingelser.

Man kan sige, at alle disse tre roller er centrale for et liberalt samfund, og det er således en tildeling, der meget passende kan ske i Adam Smiths navn. Det var trods alt Smith, der tidligt fremhævede betydningen af iværksættere i en økonomi, og som sammenfattede, at det bedste man realistisk kan kræve af en regering er "peace, easy taxes and a tolerable administration of justice".

Iværksætteren

Begynder vi bagfra i denne opsummering af Flemming Junckers fortjenester, så er det nok i rollen som iværksætter – som industrimand og landmand – at de fleste danskere er stødt på Flemming Junckers navn. Juncker er ud af en landmandsfamilie og blev uddannet som forstkandidat. Som ung gik han først den slagne vej, idet han drev en række skovbrug og som sådan fik en interesse for træindustrien.

I 1931 grundlagde han Junckers Savværk i Køge, der senere blev til Junckers Industrier A/S. Han ledede virksomheden fra 1931-38 og igen fra 1960-76, og i en periode ejede han tillige en fransk papirfabrik. Ideen med Junckers Savværk var at bruge det bøgetræ, som de kriseramte danske skove forsøgte at afsætte som brændsel. Efter op- og nedture er Junckers den dag i dag en international virksomhed, der med hovedsæde i Danmark og datterselskaber i en række lande hvert år forarbejder mange hundrede tusinde tons træ til træplader.

I 1938 købte Juncker Overgaard gods ved Mariager, og her var han i efterkrigsårene foregangsmand, idet han fordoblede det opdyrkede areal. Han ikke bare købte til men gjorde også noget andet, som myndighederne i dag næppe ville tillade: Han inddæmmede cirka 1.900 tønder land ved Mariager Fjord. Dermed blev Overgaard et af Danmarks største agerbrug og vel og mærke uden offentlige tilskud.

Juncker var også en foregangsmand ved moderniseringen af landbrugsdriften, hvor han blev den første, der importerede en mejetærsker og en grønthøster til Danmark. Han gjorde også på andre punkter Overgaard til dét absolutte foregangslandbrug i Danmark med eksperimenter med nye hvedesorter, træsorter, kvægracer m.v., og han fastholdt anvendelsen af ammoniak som gødning, hvor andre gik imod.

Denne ekspansive linie kostede en del i investeringer, og da renteniveauet under Anker Jørgensen steg drastisk, og et par klimamæssigt dårlige sæsoner satte ind, måtte Juncker i 1982 under stor offentlig bevågenhed sælge Overgaard. Det er siden beskrevet indgående i bl.a. hans bog *En gård skifter hænder* (1984).

Modstandsmanden

Et andet punkt, hvor mange kender Junckers navn, er fra hans rolle under besættelsen, hvor han var en af de absolut mest fremtrædende modstandsfolk; faktisk var han leder af hele den jyske del af den organiserede modstand. Dette er indgående beskrevet i flere bøger, bl.a. Peter Laursens *Portræt af Jutta og Flemming Juncker* (1987) og hustruen Jutta Junckers *Værnepligt* (1995).

Her stillede Juncker sin jord til rådighed som nedkastningsplads for våben fra briterne, og han var bl.a. initiativtageren til dannelsen af den berømte Hvidsten-gruppe. Man har med en vis ret sagt, at det var Junckers aktiviteter, der i sidste ende var med til at medføre bruddet med samarbejdspolitikken 29. august 1943.

I april året efter måtte Juncker helt bogstaveligt flygte med Gestapo lige i hælene. Flugten gik over Sverige til London, hvor han blev optaget som officer i den britiske faldskærmsorganisation S.O.E. og fik til opgave at lede nedkastningerne over Danmark.

Debattøren

I de senere år er det i rollen som engageret samfundsdebattør, at mange er stødt på Flemming Juncker, og det er naturligvis ikke mindst i den forbindelse, at han har gjort sig fortjent til Adam Smith Prisen. Juncker har altid været politisk interesseret og en ihærdig debattør, men det har især været på hans ældre år, at han har gjort sig bemærket som sådan i større stil i offentligheden.

En rød tråd i Junckers arbejder har været en common sense, men faktisk underbygget, skepsis overfor dommedagstænkning og overfor for omfattende statsstyring. Dermed har hans forfatterskab også i meget vidt omfang været et opgør med de herskende ideer. Hans skrifter er derfor tit provokerende, men altid saglige, vel-dokumenterede, med et væld af fakta til at illustrere og dokumentere.

En af bøgerne hedder meget sigende *Træk fra glemmebogen: 1968 og de sidste 25 års økonomiske forvirring* (1986). Heri beskriver Juncker selv sin tidlige politiske dannelse:

“Jeg må hellere straks gå til politisk bekendelse som baggrund for mine for mange lidt sære meninger. I min barndom så jeg mange buster af Estrup hos familie og dens venner. ... [Men] jeg havde aldrig brudt mig om de konservative og stemte 35 år gammel for første gang til Folketinget lige før krigen på Venstre” (Juncker, 1986. p. 17).

Udover bøgerne er det blevet til mange kronikker, artikler, foredrag og debatindlæg, og sågar et artikelbidrag til *Tidsskriftet Libertas*, som Juncker har modtaget i en del år. I disse skrifter henviser Juncker gladelig til ellers ofte ilde-sete liberale koryfæer som Ludwig von Mises, F.A. Hayek, Milton Friedman, og Wilhelm Röpke, og han citerer gerne disse og f.eks. Paul Johnson, Eamon Butler og Steen Steensen. I en illustrativ passage hedder det:

“Skal vi tale om politisk teori, føler jeg mig uligt mere tiltalt af den østrigske nationaløkonomiske skole ... end af herskeren i verdens nationaløkonomiske enklave i halvfjerdserne, John Maynard Keynes, hvis elev John Kenneth Galbraith ca. 1960 stod for en alment adopteret neokeynesianisme, der i slutningen af tresserne og i løbet af halvfjerdserne forlængede Keynes forgældelsesteorier ud i det absurde. ...

“Når jeg finder v. Hayeks politiske anskuelser mest overbevisende, er det, fordi han klarest giver udtryk for en gammeldags liberalisme, som altid har stået mit hjerte nær ved at ønske politikernes aktiviteter begrænset til at kodificere en fri befolknings retssædvaner og naturlige retsbevidsthed i et lovsystem, som skal vedligeholdes ved konstant at regulere trafikken i takt med de ændringer, som opstår spontant ved samfundets og den teknologiske udviklings løbende fremskridt, i stedet for at arbejde for utopiske teorier og bevidste forsøg på at ændre samfundets formål, etik og virkemåde” (Juncker 1986, pp. 20-21).

Et andet sted hedder det i en formulering, hvor man uvilkårligt kommer til at tænke på Ludwig von Mises' og F.A. Hayeks fremhævelse af idéers betydning for politisk forandring:

“Det er mit bidrag at søge at understrege stærkere end jeg har set andre gøre det, at det omkring 1968 grupperede såkaldte ungdomsoprør ikke alene afstedkom store ændringer og forstyrrelser af overvejende belastende art i vort ellers gradvis udviklede samfundssystem i ‘Vesten’, men at

det også – mindre alment anerkendt – især ved sit ressource-mangelhysteri også afstedkom hidtil usete økonomiske omvæltninger i en så nyetableret årsagssammenhæng, at de tidligere etablerede økonomiske teorier og erfaringer stod magtesløse overfor nødvendig forståelse og behandling af problemerne, hvorfor verdensøkonomien i særlig grad kørte løbsk gennem de sidste 25 år.

“Årsagerne til den ulykkelige udviklings start må fortrinsvis søges i en tilfældigt samvirkende fænomenrække, som næppe kan ventes gentaget på tilsvarende måde.

“De marxistiske teorier, deres udmøntning i Rusland og Kina, 2. verdenskrig forstyrrelser, intellektuelle radikale utopier med forsøg, især i tresserne på at gennemføre et ideal af højere akademisk uddannelse og egalitarisme frem for anerkendelse af behovet for en videreføring af vore fremragende håndværkertraditioner med tilpasning til moderne teknik – videregående tekniske uddannelser.

“Heraf fulgte – især i U.S.A. – en overdreven expansion af antallet af universitetsstuderende af svigtende lødighed og motivering, som blev lette ofre for marxistisk delvist revolutionær propaganda og dårligt funderede pseudovidenskabelige filosofier, der understøttedes af massemediernes udvikling og hidtil usete brug af et ‘Bad News Syndrome’” (Juncker 1986, pp. 10-11).

I bl.a. *En gård skifter hænder* har Juncker gjort op med specifikt John Kenneth Galbraiths ny-keynesianisme. Her er et lille uddrag af Junckers kommentarer til Galbraith og dennes og andres tale om grænser for vækst:

“Overproduktionen af uefterspurgte akademikere satte ind i U.S.A. i midten af tresserne og derefter i Vesteruropa, og da de efterhånden meldte sig på markedet uden at kunne finde fornøden beskæftigelse, voksede de såkaldte ineksakte videnskaber med et orgie af miljøteorier, seriøse dommedagsspådomme, ressourcemangelteorier etc. bygget over små kerner af sandhed, som groft overdrives eller glemmes i farten. Især ressourcemangelteoriene ... hidsede troen på en kommende råvaremangel op på trods af, at der var nok af alt ...” (Juncker 1983, pp. 37-38)

Det er ikke mindst indenfor miljøpolitikken, at Juncker har været kritisk overfor bedrevidende politikere, der uden at have forstand på andet end jagten på stemmer, foretager reguleringer, som de ikke selv forstår konsekvenserne af. Han har således kaldt miljøminister Svend Auken for ‘vindmølleministeren’ og betegnet dennes massive satsning på vindkraft som fejlagtig, samt bestridt eksistensen af en drivhuseffekt som følge af CO²-udslip.

Miljøproblematikken er mest indgående diskuteret af Juncker i bogen *Humus: Dynamisk økologi* (1984) og i en anden, der meget sigende hedder *Vandmiljøplanen: En grov misforståelse af kvælstoffets rolle i verden* (1990). I sidstnævnte bog kritiseres Vandmiljøplanen fra 1987, der gennem love og afgifter tvang landbruget til at halvere kvælstofforbruget, og som allerede den gang skønnedes at ville koste samfundet mindst 12 mia. kr. Juncker peger på, at dette er baseret på grundlæggende misforståelser af de biologiske sammenhænge, og at politikken i sidste ende har mest tilfælles med Stalins landbrugspolitik.

Lad mig afsluttende nævne to punkter, hvor Juncker – set fra min personlige synsvinkel – særligt positivt har bidraget til den danske debat.

Det ene er, at han meget tidligt viste sig som lidt af en

unions-skeptiker, men vel og mærke af hvad jeg i hvert fald opfatter som alle de *rigtige* årsager. Således hedder det allerede i 1986 om EF's miljøpolitik:

“Det er trist at konstatere her som på andre områder at EF videregiver store fejltagelser på væsentlige områder – ikke mindst når man stadig tror på det europæiske samarbejde. Jeg stemte for det i 1972 foruden af naturlige grunde også ud fra håbet om, at vi måske kunne blive bedre regeret” af de andre end af os selv. Nu er det kun håbet om fælles øget liberalisering med rente- og skattesænkning tilbage men stort er det ikke!” (Juncker 1986, p. 16).

Om euroen sagde Juncker i 1995: “En fælles mønt er en umulighed. Det vil gøre det muligt at køre et helt land i sæk på de andres regning”. Det er synspunkter, der kombinerer en borgerligt-liberal sympati for en åben verden med en skepsis overfor over-statslig regulering, og det er synspunkter, som der i disse år ikke er mange af.

Det andet punkt, hvor Juncker efter min personlige mening ofte markerer et synspunkt, som flere burde forfægte, er at hans debatindlæg tydeligt bærer præg af, at han er en af de efterhånden meget få danskere, der grundlæggende synes godt om USA, om landets dynamik og udfordringer. Han har sågar i 1980'erne vedholdende rost den i Danmark altid, men især dengang upopulære Ronald Reagan.

At være et eksempel

Flemming Juncker har – siger folk, der kender ham personligt – altid været ganske uinteresseret i at søge at opnå anerkendelse fra omverdenen som sådan. Meget sigende så fylder hans biografi i *Kraks Blå Bog* knap en tredjedel spalte, mens mange der ikke har lavet en brøkdæl så meget, gerne breder sig selv over to-tre spalter eller mere.

Jeg talte for nylig med en person, der kender Juncker bedre end de fleste, og jeg spurgte hende, hvorfor hun troede, at Juncker egentlig havde gjort så mange forskellige ting, der hver især havde været nok for én person, og dét når han tilsyneladende går så lidt op i at opnå anerkendelse. Hun sagde, at grunden var simpel: Han mente, at *nogen* skulle gøre det, og han *kunne* gøre det.

Og det passer måske meget godt som en slags konstruktivt modstykke til et ironisk udsagn, som Juncker selv flere gange har citeret som sit eget bonmot: “No one is completely worthless—you can always serve as a bad example”.

I Libertas er vi glade for og stolte over, at Flemming Juncker har sagt ja til at modtage årets Adam Smith Pris. Han er et godt eksempel for os alle.

Referencer

- Juncker, Flemming (1983): *Men morsomt har det været: Erindringer*, 2. udg. København: Gyldendal.
 Juncker, Flemming (1984): *En gård skifter hænder*. København: Gyldendal.
 Juncker, Flemming (1985): *Humus: Dynamisk økologi, fra fattig hede til frodig løvskov*. København: Gyldendal.
 Juncker, Flemming (1986): *Træk fra glemmebogen: 1968 og de sidste 25 års økonomiske forvirring*. København: Gyldendal.
 Juncker, Flemming (1990): *Vandmiljøplanen: En grov misforståelse af kvælstoffets rolle i verden*. København: Holkenfeldt.
 Juncker, Jutta (1995): *Værnepligt*. Odense: Odense Universitetsforlag.
 Laursen, Peter (1987): *Portræt af Jutta og Flemming Juncker*. Grenaa: Hellas.

R.I.P. Mogens Blegvad (1917-2001)

Da jeg begyndte på filosofi-studiet i 1978, fik jeg som lærer i faget etik professor, dr.phil. Mogens Blegvad. Blegvad var lidt anderledes end de andre lærere på studiet ved at sige 'De' til de studerende. Det kunne godt virke lidt distancerende.

Allerede på ruskurset fik vi usikre studerende da også at vide af studievejlederen, at visse lærere var 'sorte' og at man kunne lave sit eget pensum i etik. Det orkede jeg ikke, så jeg fulgte slavisk Mogens Blegvads undervisning. Og det fortrød jeg aldrig.

På første år fik vi en solid gennemgang af den angelsaksiske moralfilosofis positioner. Herunder fik vi måbende studerende tekster af F.A. Hayek, Robert Nozick og Thomas Sowell stukket i hovedet. Det var som at dykke ned i en helt anden verden. Der blev tændt lys, hvor der på det meste af universitetet år 10 efter 1968 ellers kun herskede marxistisk mørke og middelalder. Mogens Blegvad knyttede forbindelse til en humanistisk-filosofisk tradition, som de fleste andre steder blev kappet i det samme årti.

Filosofisk Institut ved Københavns Universitet blev et fristed, fordi marxismen aldrig fik lov til at tyrannisere stedet. De studerende, som kun ville terpe Kapitalen, søgte hurtigt andre steder hen. På andre institutter lykkedes det for studenter at kuppe faget og smide de gamle professorer på porten. Justus Hartnack og Johannes Sløk blev mere eller mindre tvunget væk fra deres professorater af fanatiske studerende (som i dag dominerer dansk universitetsliv). Men takket været bl.a. Mogens Blegvad fastholdt filosofistudiet traditionen. Og dermed overvintrede bl.a. en række filosofiske skoler, som ellers for længst var erklæret døde, reaktionære eller borgerlige.

Mogens Blegvad blev professor i filosofi i 1964 efter at have skrevet disputats om den naturalistiske fejlslutning i 1959. Professoratet havde forinden tilhørt den navnkundige Jørgen Jørgensen og før da de største navne i dansk filosofi som Harald Høffding, Rasmus Nielsen og Poul Martin Møller. I 1960'erne og 1970'erne skrev Blegvad om samfundsvidenskabernes filosofi, og først i en sen alder, hvor de fleste andre går på pension og i hvert fald ikke fornyr sig, opdyrkede Blegvad bl.a. den nyeste liberalisme, spilteori og public choice-teori. Jeg husker, at han omkring 1984 anbefalede mig at læse James Buchanans *Limits of Liberty*, som han lige havde fået fat i og skulle i gang med. Gennem 1980'erne fulgte en lang række spændende artikler i *Filosofiske Studier* om forskellige aspekter ved den liberale tradition.

Efter at have stiftet bekendtskab med Nozick og Hayek på 1. år, gik der nogle år, før jeg igen opsøgte Mogens Blegvad. Og så fulgte en række spændende år med specialeskrivning under Blegvads meget kyndige og kritiske vejledning. At sidde i lænestolen i hans studerekammer på 1. sal i Østerbro-rækkehuset og høre hans kommentarer til egne udkast og tanker var at nyde et privilegium, som dem, der kun lærte Blegvad at kende som underviser, aldrig fik del i. Vi var – selvfølgelig – Des, men da jeg først blev færdig med magisterkonferensen og inviteret til middag i hjemmet, drak vi dus. Sådan!

Mogens Blegvad var i ordets bedste betydning en lærer. Fagligt uhyre kompetent og belæst og altid forberedt til at

give den bedst mulige vejledning. Han var reel, hvilket ikke er nogen banalitet, men betegner den lærer, for hvem sagen er vigtigst, og som ikke lader underforstå et eller andet for de studerende om, hvad vi alle sammen bør mene.

Max Weber skriver i *Videnskab som kald*, at hvis en "professor føler sig kaldet til at gribe ind i livsanskuelsernes og partimeningernes kamp, må det ske ude på livets markedsplads: i pressen, i forsamlinger, i foreninger eller hvor han nu vil. Men det er alt for bekvemt at vise sin bekendetrang der, hvor de tilstedeværende og måske dem, der er uenige, er tvunget til at tie. ... Politik hører ikke til i et auditorium".

Mogens Blegvad blandede ikke politik ind i filosofien. I undervisningen blev der undervist og intet andet. Der var ingen skjult dagsorden. Intet forsøg på at pådutte nogen en bestemt holdning. Kun privat og på tomandshånd kom meningene frem. Og altid med respekt for vanskeligheden ved at komme med kategoriske udsagn.

Mogens Blegvad var en altid god støtte for Libertas og jeg tror, at det var en meget stor glæde for ham i de senere år at opleve den genopblomstring af ægte liberale ideer, som kredsen omkring Libertas stod for. Blegvad deltog både som foredragsholder og tilhører ved adskillige Libertas-arrangementer og det var derfor også meget velfortjent, at han i 1996 hædredes med Adam Smith Prisen.

Referencer

Weber, Max (1992): *Wissenschaft als Beruf 1917/1919*. Tübingen: Mohr.

Henrik Gade Jensen

Frihedens viking siger farvel – nekrolog over Poul Anderson (1926-2001)

Den anerkendte dansk-amerikanske science fiction forfatter Poul William Anderson er død 74 år gammel. Udover at være science fictions grand old man var Poul Anderson en mand, der holdt fast i sit liberale livssyn. Han beundrede det klassiske frihedsideal, som USA er bygget på.

Poul Anderson glemte aldrig sine danske rødder, men på trods af hans internationale forfatterkarriere blev han aldrig rigtig kendt i den danske offentlighed. Derimod besøgte han fra tid til anden den danske forening Science Fiction Cirklen.

I USA derimod har adskillige landsdækkende aviser og nyhedsbureauer herunder *Washington Post*, *New York Times*, *Associated Press* og *Reuters* samt litterære og liberale organisationer igennem tiderne hyldet Poul Anderson for hans produktivitet og evner indenfor science fiction-genren. I juni 2001 uddelte foreningen Libertarian Futurist Society en speciel pris for hans livslange indsats. Anderson var på det tidspunkt for syg til at modtage prisen i egen person. Prisen blev i stedet modtaget på Andersons vegne af hans kone Karen.

Karen stod ham livet igennem nær – både som en kærlig kone og som intellektuel partner samt som medforfatter til flere bøger og artikler. Poul Anderson modtog over årene hele tre priser fra Libertarian Futurist Society. To gange vandt han prisen 'Prometheus Hall of Fame' for bøgerne *The Star Fox* (1965) og *Trader to the Stars* (1985). En gang vandt han prisen 'Best Novel Award' for *The Stars Are so Fine* (1994).

Poul Anderson modtog i det hele taget mange priser for sit forfatterskab. Blandt de mange priser modtog han tre gange Nebula-prisen og syv gange Hugo-prisen, og sidste år blev han optaget i 'The Science Fiction and Fantasy Hall of Fame'. I juli blev Andersons roman *Genesis* udnævnt til det bedste amerikanske science fiction værk i år 2000.

Poul Anderson blev født af danske forældre i den amerikanske stat Pennsylvania. Poul Andersons familie hed egentlig Andersen, men forældrene, Anton og Astrid Andersen, ændrede deres efternavn til det mere amerikansk klingende Anderson, da de emigrerede til USA.

Poul Anderson holdt dog livet igennem stolt fast ved den danske måde at stave sit fornavn på, og danske og nordiske navne optræder flere steder i hans romaner - f.eks. i *Three Hearts and Three Lions* (1954), hvor hovedpersonen *Holger* bliver den ufrivillige helt i en kamp mellem guder. I det hele taget var Anderson dybt betaget af nordisk mytologi. En interesse han i øvrigt delte med andre skandinaviske libertarianske science fiction-forfattere (tal om en minoritet!). Således har blandt andet den norske science fiction-forfatter Øyvind Myhre fremhævet de islandske sager som en perfekt model for frihedsorienteret science fiction-litteratur.

Poul Anderson udgav som regel sine bøger i eget navn, men han benyttede også lejlighedsvis pseudonymerne A. A. Craig, Winston P. Sanders og Michael Karageorge.

Efter Poul Andersons far omkom i et biluheld i 1937, besluttede Pouls mor, at tiden var kommet til at tage tilbage til Danmark. Men familien blev kun kort tid i Danmark og flyttede hurtigt tilbage til USA, hvor familien slog sig ned i staten Minnesota. Og det var her, at Poul Anderson

tog sin uddannelse. I 1948 afsluttede han sin uddannelse som fysiker fra University of Minnesota. Poul Anderson havde dog ikke i sinde at blive videnskabsmand, og i 1947 debuterede han med novellen *Tomorrow's Children*, som han skrev sammen med F. Waldrop. I 1954 debuterede han med sin første roman *Broken Sword*, som i høj grad er bygget på nordisk mytologi. I 1959 modtog han den første pris for sit forfatterskab, nemlig Cock Robin-prisen for romanen *Perish By the Sword*.

Selvom Poul Anderson ikke arbejdede som videnskabsmand anvendte han dog gennem hele sit forfatterskab sit kendskab til fysik, astronomi og teknologi, blandt andet i hans måske mest kendte værk *Tau Zero* fra 1970. *Tau Zero* kan beskrives som den litterære udgave af Einsteins relativitetsteori.

Poul Anderson nåede at skrive mere end 80 bøger siden debuten i slutningen af 1940'erne, og selvom han livet igennem interesserede sig for teknologi og fremtidsvisioner, skrev han sine historier og bøger på en skrivemaskine – han havde simpelthen for travlt til at lære at skrive på en computer.

Poul Andersons forfatterskab er udover interessen for teknologi, videnskab og nordisk mytologi i høj grad præget af individets kamp mod totalitære styreformers, og hans forfatterskab er i udbredt grad inspireret af den liberale ideologi. Eller som han selv har udtrykt det i et interview med science fiction-magasinet *Locus*:

“... As for the value of the individual, I'm quite consciously in the Heinleinian tradition there ... It's partly an emotional matter, a libertarian predilection, a prejudice in favor of individual freedom, and partly an intellectual distrust based on looking at the historical record and considering the theory of it, including matters like chaos theory. A distrust of large encompassing systems” (1997).

Andersons libertarianisme er altså delvis emotionel eller måske mere præcist romantisk. På samme måde som Ayn Rand hylder den ensomme helt – f.eks. John Galt i *Atlas Shrugged* (1957) – findes de nærmest ridderlige helte i Poul Andersons bøger. F.eks. i romanen *Harvest of Stars* (1993), hvor Poul Anderson beskriver en verden i Nordamerika, der er styret af et totalitært styre bestående af 'the North American Union' og 'the World Federation'. Mod dette totalitære regime står 'Fireball Enterprise' ledet af helten Anson Guthrie. Guthrie, der er en død person, hvis hjerne er downloaded på en computer, har sine ligheder med Rands John Galt eller med Manuel Garcia O'Kelly i Robert Heinleins libertarianske science fiction-klassiker *The Moon is a Harsh Mistress* (1965).

Anderson er dog ikke Rand. Dertil er stilen for forskellig, men Andersons nærmest romantiske forhold til frihed og individet ses i de fleste af hans bøger. Således beskrives f.eks. i serien *Technic History* henholdsvis et frit markedsystem og et undertrykkende og korrupt statssystem. Den første historie i den første del af serien er opkaldt efter historiens hovedpersonen Nicholas van Rijn. Van Rijn er handelsmand og tilhører en gruppe af handelsmænd i den Polesotekniske liga. Historien er grundlæggende en hyldest til det frie marked og foregår i et intergalaktisk anarko-kapitalistisk handelssystem. Den anden del af serien begynder

der 300 hundrede år senere, hvor et korrump statsstyre, 'the Terran Empire', er i konstant konflikt med tilsvarende tyranniske systemer. Denne del af serien er grundlæggende en statskritik. Hovedpersonen i denne serie er Dominic Flandry, som er skeptisk over det system, som han samtidig tjener som hemmelig agent.

Det er ikke usædvanligt, at science fiction forfattere er frihedsorienterede. Den norske science fiction forfatter og libertarianer Øyvind Myhre skriver i artiklen *A Vision of Liberty* (1986) at der ofte er en sammenhæng mellem science fiction og libertarianisme. Grundlaget for science fiction er, at forfatteren forestiller sig et samfund i fremtiden, som kan være anderledes end det eksisterende. Det giver mere albuerum til at starte forfra.

Som en science fiction-forfatter behøver man ikke at gå ud fra en allerede eksisterende samfundsmodel. Poul Anderson startede således forfra og konstruerede med sin videnskabelige baggrund sine egne verdener. Poul Anderson konstruerer blandt andet en sådan utopisk verden i serien *The History of Rustum* (*Orbit Unlited* og *New America*). Denne serie handler om, hvordan en gruppe kolonister etablerer et laissez faire samfund på planeten 'Epsilon Eridani'.

Man bliver sjældent rig eller kendt i Danmark af at være libertarianer eller science fiction-forfatter. Poul Anderson var begge dele, men først og fremmest forfatter. Ikke desto mindre er der stor grund til at lade sig inspirere af hans utallige værker og udbrede kendskabet til denne store dansk-amerikaner.

Vi siger hermed farvel til frihedens viking.

Referencer

Bøger af Poul Anderson nævnt i artiklen:

Broken Sword (1954); *Nicholas van Rijn* (1958); *Perish By the Sword* (1959); *Three Hearts and Three Lions* (1954); *Orbit Unlimited* (1961); *The Star Fox* (1965); *Tau Zero* (1970); *New America* (1982); *Trader to the Stars* (1985); *Harvest of Stars* (1993); *Genesis* (2000).

Poul Anderson bøger, der er oversat til dansk:

Sejrens vinger (1983); *Oprørske verdener* (1974); *Vindens folk* (1983).

Øvrig litteratur:

Rand, Ayn (1957): *Atlas Shrugged*.

Heinlein, Robert (1965): *The Moon is a Harsh Mistress*.

Myhre; Øyvind (1986): *Science Fiction: A Vision of Liberty*. Liberty Alliance, Cultural Notes, no. 9.

Pernille Johansson og Lars Christensen

Anmeldelser

Den nye elite defineret og karakteriseret

David Brooks: *Bobos in Paradise: The New Upper Class and How They Got There*. Simon and Schuster, 2000. 284 sider, paperback, 14 USD.

Eks-præsident Bill Clinton er den ultimative bobo, mener forfatteren og journalisten David Brooks, som har skrevet en bog om informationssamfundets nye elite – boboerne. Bobo er et akronym for Bourgeois Bohemian, den borgerlige boheme. Ifølge Brooks er boboerne de mennesker, som har draget økonomisk fordel af den stigende efterspørgsel på højtuddannet arbejdskraft i 1990'erne og placeret sig centralt i det amerikanske erhvervsliv. Men samtidig har de overtaget 68-generationens anti-materielle værdier og angst for konformitet.

Boboerne er uddannet på USA's bedste universiteter, de har de højeste karakterer og de mest imponerende curriculum vitae – de er 'over-achievers' og produkter af det meritokratiske samfund, som USA langsomt har udviklet sig til at være fra 1960 og frem.

De er bourgeois, fordi de tjener mange penge gennem deres aktieoptioner og høje lønninger, og de er bohemer fordi de lever et liv i opposition til forældregenerationens småborgerlige værdier. De er altså delt mellem tidligere tiders to stereotype karakterer – på den ene side den konforme karrieremand og på den anden side den rebelske 68'er. Boboerne er på en og samme tid yuppie og hippie, og de har formået at forene 60'ernes anti-autoritære holdninger med 80'ernes aggressive pengefiksering til et nyt sæt af vær-

dier.

Clinton er den ultimative bobo, fordi han er meritokrat samtidig med, at han deler en række gamle 'progressive' værdier i form af et afslappet forhold til bl.a. sex og stoffer. Men han er også bobo fordi han blander højre- og venstrefløjspolitik til en ny centrum-politik, der er kendetegnende for den nye elite i USA – de ønsker ikke at fortsætte diskussionen mellem 60'er- og 80'er-generationerne om, hvilken vej er den rigtige. I stedet har de fusioneret de to politiske retninger – reaganismen og studenteroprøret – til en ny anti-ideologisk politik.

Det er *Weekly Standard*-redaktøren David Brooks, der har skrevet bogen om boboerne. Han har brugt sidste halvdel af 1990'erne på at rejse rundt omkring i USA – primært bobo-enklaver som New York, Boston og San Francisco – og samle oplysninger om USA's nye overklasse. Genren er ifølge bogens omslag 'komisk sociologi' og netop det humoristiske er kendetegnende for Brooks' skrivemåde. Han spidder kærligt (han er selv en bobo, siger han) alle boboernes forbrugsvaner og handlemåder og udstiller konformiteten i deres antikonformitet.

Bogen starter med et underholdende og indsigtsfuldt kapitel, hvor Brooks redegør for udviklingen i dækningen af bryllupsstoffet fra 1950'erne op til 1990'erne i den amerikanske avis *New York Times*. I 1950'erne var søndagens bryllupsstof reserveret det gamle amerikanske bourgeoisie, de såkaldte WASPs (White Anglo-Saxon Protestants). Det meste af omtalen af bryllupsparrene var helliget de fine

familieforbindelser, som disse mennesker havde, og hvilke klubber de tilhørte. Der var ingen jøder – de havde deres egen separate omtale om mandagen.

I dag er bryllupsstoffet helliget det nye meritokrati, som Brooks kalder 'the Résumé Gods' (cv-guderne). Den etniske sammensætning er langt mere pluralistisk og det er ikke længere familieforbindelser og klubber, der tæller for at opnå omtale – nu er vægten i dækningen på, hvilke universiteter parret har gået på, hvilke virksomheder de arbejder for o.s.v.

Dette indledende kapitel er bogens bedste, fordi det er så godt set og så underholdende at læse. Ved at beskrive udviklingen i bryllupsstoffet i *New York Times* tegner Brooks billedet af 40 års fundamental social forandring i det amerikanske samfund. Resten af bogen fortsætter på samme måde med veloplagte analyser og pointer vedrørende, hvilke køleskabe, kaffemærker og kontorstole, boboerne foretrækker.

Hvis man kender bare en lille smule til hele det univers, som Brooks referer til i form af universiteter, virksomheder, stednavne, tv-programmer, butikker og produkter, så er oplevelsen ved at læse hans beskrivelser og analyser, så meget større. De fleste danske læsere vil kunne genkende sig selv rundt omkring i bogen, når Brooks referer til boboernes forbrugsvaner og tankegange.

Det frydefulde ved bogen er, at en af Brooks hovedpointer er, at disse mennesker – boboerne – påbegyndte et ungdomsoprør i opposition til forbrugersamfundet, men endte med at blive fanget ind af de muligheder og den levestandard, som det borgerlige kapitalistiske samfund tilbyder mennesker med en uddannelse.

Boboerne startede som neomarxister på universiteterne, hvor de indgik i en efterhånden gammel intellektuel anti-bourgeois tradition. Men nu ender de som virksomhedsledere, managementkonsulenter og dot.com-entreprenører. Brooks mener det er en konsekvens af, at informations-samfundet værdsætter kreativitet og idéer på samme måde som finansiell kapital og naturressourcer. For penge regner på mennesker, som kan tage en idé og lave den til et produkt – på den måde har boboerne det ene ben i en verden af kreativitet og idéer, og det andet ben i en verden af profit og markeder.

Udover informationssamfundets belønning af kreativitet og lysten til at nyde kapitalismens frugter, nævner Brooks en række andre årsager til boboernes indtog i det amerikanske samfund: venstrefløjens politiske nederlag i 1980'erne og 1990'erne, som begravede den anti-borgerlige 68-generation, USA's sejr i den kolde krig og den lange periode med økonomisk ekspansion, som USA har oplevet. Dermed har den amerikanske optimisme sejret over kulturpessimisterne, der i 1970'erne forudsagde den vestlige verdens undergang.

I sidste ende tager Brooks boboernes side og forsvaret dem mod sine egne ironiske, men kærlige angreb. Han mener, at deres moralbegreber grundlæggende er sunde og rigtige. Han støtter deres centrum-orienterede politik og finder det befriende, at de er kommet udover de evige diskussioner mellem 60'er- og 80'er-generationerne.

Hverken hardcore-venstreorienterede eller ultra-højreorienterede vil finde sig tilpas med denne konklusion om det sunde i boboernes pragmatiske tilgang til politik og værdier. De venstreorienterede vander sig under boboernes

forbrugerisme og deres tilstedeværelse på de amerikanske virksomheders direktionsgange. De højreorienterede vender sig imod det moralske forfald og fravær af værdier i bobokulturen, samt den manglende afstandtagen fra statens voksende rolle i samfundet og privatlivet.

Men faktum er, at boboerne har fat i den lange ende med deres fokus på uddannelse, meritokratisk belønning og en afslappet holdning til en række 'synder'. På den måde udtrykker bobokulturen klassiske liberale værdier som individualisme samt ansvaret for sig selv og sin egen livssituation. Og hvis den nye elite endelig skulle finde en ny legeplads, hvor bedre end 'corporate America'.

Efter at have læst bogen, må man konstatere, at der simpelthen ikke skrives den slags bøger på dansk. Ingen dansk journalist eller kommentator synes at kunne svinge sig op til at skrive så indsigtfuldt og underholdende om sin samtid. Der synes bare ikke at være de intellektuelle ressourcer i Danmark til at producere den slags værker.

En bog som fremtidsforskeren Martin Ågerups *Enerne – om at leve og arbejde i det 21. århundredes første årti* står ikke distancen i forhold til Brooks' brede referenceramme og gennearbejdede dokumentation. Så vi må fortsat kigge til USA for at få en tilfredsstillende beskrivelse af samfundstendenser, der trods den amerikanske kontekst, også kan overføres til danske forhold.

David Brooks sidder i redaktionen på det konservative politiske tidsskrift *Weekly Standard*. Bladet blev grundlagt i august 1995 af den australske mediemogul Rupert Murdoch og har under Clinton-årene været det førende organ for den amerikanske neo-konservative bevægelse og dens krig mod eks-præsidenten. Brooks skriver også for nyhedsmagasinet *Newsweek* og bidrager med kommentarer på *National Public Radio*. Inden han skiftede til *Weekly Standard* i 1995, arbejdede han ni år på *Wall Street Journal*, hvor han bl.a. redigerede debatsiderne samt avisens film- og bog anmeldelser. I 1996 redigerede Brooks antologien *Backward and Upward: The New Conservative Writing*.

Referencer:

Brooks, David (1996): *Backward and Upward: The New Conservative Writing*. New York, NY: Vintage Books
 Ågerup, Martin (2001): *Enerne – om at leve og arbejde i det 21. århundredes første årti*. København: Borgens Forlag.

Nikolaj Gammeltoft

Fremtidens fjender

Virginia Postrel: *The Future and Its Enemies: The Growing Conflict Over Creativity, Enterprise, and Progress*. Free Press, 1998. Hardcover, 265 sider, 17,50 USD.

Virginia Postrels bog *The Future and Its Enemies* er befriende læsning. Først og fremmest er det et intelligent Hayek-inspireret forsvar for det dynamiske samfund baseret på markedsøkonomi og konkurrence. Men bogen er også et godt bud på, hvordan fremtidens politiske konflikter kommer til at forme sig. For Postrel mener ikke, at det er muligt fortsat at dele verden op i højre og venstre. I fremtiden vil konflikterne stå mellem dem, som omfavner forandringen, fremskridtet og det private initiativ. Og så dem, som bekæmper dette – fremtidens fjender.

Postrel kalder disse to grupper for 'dynamists' og 'stasists'. 'Dynamists' er dem som tror på fremskridtet og lader fremtiden være åben til at følge den vej, som konkurrencen og vores frie valg bærer os hen af uden en styrende politisk kraft. 'Stasists' er de personer, organisationer o.s.v., der er modstandere af markedsprocesserne, som føler sig utrygge ved fremtiden og forandringen, og som ønsker øget politisk styring og regulering af samfundet for at skabe stabilitet. Skellet mellem 'dynamists' og 'stasists' afløser skellet mellem højre- og venstreorienterede, mener Postrel.

Højre- og venstrekategorierne var gode nok under den kolde krig, men de holder altså ikke i vor tid. Det illustrerer Postrel ved at referere til en udgave af CNN's debatprogram *Crossfire* fra 1995, hvor anti-globaliseringsaktivisten Jeremy Rifkin deltog som repræsentant for venstrefløjen og politikeren Pat Buchanan repræsenterede højrefløjen. Imidlertid holdt denne skelnen ikke under debatten, der handlede om fremtiden. Det viste sig nemlig, at Rifkin og Buchanan faktisk delte en række pessimistiske synspunkter omkring fremtiden, og at deres løsningsforslag lå tæt op af hinanden. Begge følte de ubehag ved den uregulerede måde, som verden udvikler sig på og begge søgte de løsninger i øget statslig indblanden.

Dermed viser Postrel, hvordan den reaktionære højre- og venstrefløj er i samme båd, når det gælder kritikken af fremskridtet og det moderne samfund. På Rifkin og Buchanans side står politikere som Ralph Nader og Ross Perot sammen med en teknofobisk galning som Unabomberen, en keynesiansk økonom som John Kenneth Galbraith og en konservativ politiker som Sir James Goldsmith. Det er en absurd kombination af mennesker, som Postrel her samler under kategorien 'stasists'. Men hun har ret – fremtidens fjender har mange ansigter for hvem det er fælles, at de alle finder ubehag ved frihandel, markedsøkonomi og kommercialisme – ved forandring, udvikling og vækst.

Fremtidens fjender ønsker altså stabilitet – stasis. De ukendte forandringer, som markedet og konkurrencen bringer med sig, skræmmer dem og ligheden mellem 'stasist' og 'statist' er ikke tilfældig, fordi det at være 'stasist' som regel også er lig med det at være 'statist' – altså tilhænger af statslig regulering og indblanden. Gruppen af 'stasists' kan opdeles videre i reaktionære, som holder af fortiden, hader nutiden og afskyr fremtiden, og teknokrater, som ikke nødvendigvis hader fremtiden, men som ønsker den under de-

res kontrol og som ikke bryder sig om nutiden, fordi den indeholder ting, de ikke ønsker og ting, som de ikke ville have tilladt, hvis samfundet var under deres kontrol.

De fleste danske partier rummer begge grupper – reaktionære såvel som teknokrater, men mest udtalte er holdningerne i partier som Socialdemokratiet og Dansk Folkeparti. Ifølge statsminister Poul Nyrup Rasmussen, så står socialdemokrater for eksempel for "indblanden og regulering", og han mener, at "staten har mange flere opgaver foran sig end bag sig" (Krasnik og Reddington, 1999, p. 12). Ved Folketingets afslutningsdebat sagde statsministeren: "Der er brug for mere politik globalt set – ikke mindre politik. Der er brug for, at vi på samme måde, som vi har gjort det i Danmark – hvor vi jo igennem 100 år har opbygget et menneskeligt ansigt omkring vores markeds kræfter, der blev til vores velfærdssamfund – også gør os en ny anstrengelse internationalt" (Poul Nyrup Rasmussen, 2001) – mere 'stasist'/'statist' bliver det vist ikke.

Side om side med Poul Nyrup Rasmussen og Pia Kjærsgaard i kritikken af globaliseringen og det dynamiske samfund, står Dagbladet Information, pastor Søren Krarup, ATTAC og Den Danske Forening, der alle finder fælles fodslag i kritikken af den grænseløse og ukontrollable kapitalisme. I modsætning hertil står 'dynamists' som ikke på samme måde har en politisk dagsorden, men som forenes i troen på udvikling, teknologi og fri konkurrence.

Postrel er stærkt inspireret af Friedrich A. Hayeks tanker om markedet som en læreproces, hvor millioner af mennesker gennem ureguleret spontan interaktion skaber nye varer og værdier. Således citerer hun Hayek for at sige, at 'dynamism' repræsenterer "the party of life, the party that favors free growth and spontaneous evolution" (Hayek, 1960, p. 408). Og titlen på bogen er vel henvisning til Karl Poppers *The Open Society and Its Enemies*.

Således trækker Postrel på Hayek, når hun går til angreb på teknokraterne og de reaktionæres påstande. I tråd med Hayek argumenterer hun for, at en frit eksperimenterende markedsorden i langt højere grad frembringer teknologiske og økonomiske fremskridt end et centraliseret og planlagt system gør. I et frit system deltager alle involverede med deres viden og kunnen, mens i det centraliserede system, er det kun den begrænsede viden hos de få på toppen, der kommer os til gode.

Bogen er bedst, når den med eksempler og navne illustrerer konflikterne mellem 'dynamists' og 'stasists'. Det er morsomt, når Postrel beskriver, hvorledes den kendte engelske frisør, Vidal Sassoon, i 1966 nægtede at tage staten New Yorks frisørtest, fordi den bureaukratiske test simpelthen ikke var fulgt med tiden og den innovation, der var sket indenfor frisørfaget. Og hendes beskrivelse af, hvorledes cambodjanere kom til at dominere markedet for munke-ringe i Los Angeles er fascinerende.

Allerede i 1999 forelå bogen på svensk, da Timbro udgav den under titlen *Fremtiden och dess fiender*, som præsenterede bogen med et foredrag af Virginia Postrel i Stockholm.

Postrel er redaktør af magasinet *Reason*. Hun har været på bladet siden 1989 og har modtaget stor ros og flere priser for sin indsats på redaktørposten. Før hendes tid som

redaktør af *Reason*, var hun journalist på avisen *Wall Street Journal* og erhvervsbladet *Inc*. Hun er uddannet fra det amerikanske Princeton University i New Jersey, hvor hun tog en bachelorgrad i engelsk.

Reasons motto er "Free Markets and Free Minds" og bladet har siden grundlæggelsen i 1968 fremført liberale idéer og løsninger. Under Postrel har *Reason* udviklet sig fra at være et nørdet og perifært liberalt magasin til i dag at være en fast og prægnant del af den amerikanske debat. Ligesom det er sket med andre liberale organer, så har *Reason* langsomt fået mere og mere indflydelse på udviklingen af amerikansk politik. Privatisering af det offentlige pensions-system (social security) er et godt eksempel på *Reasons* stigende indflydelse, ligesom magasinets faste ønske om at privatisere skoler og fængsler, samt at liberalisere den amerikanske narkotikalovgivning er det (disse emner har været behandlet igen og igen, som en trofast del af *Reasons* politiske dagsorden siden grundlæggelsen for 30 år siden).

I de ca. 12 år Postrel har været redaktør, er *Reason* blevet nomineret tre gange til en 'National Magazine Award' og kredsen af bidragsydere er blevet udvidet til at omfatte respektable navne fra store amerikanske aviser. Samtidig har Postrels stærke forsvar det private initiativ og modstand overfor offentlig regulering givet *Reason* mange læsere i det højteknologisk og dynamiske Silicon Valley-miljø, som i forvejen nærer sympati for den liberale idé. De tilbagevendende temaer i *Reason* er således en bekymring for statens fortsatte vækst og paternalisme. Men mest kendetegnende er den cool og humoristiske tone, der giver sig til udtryk i et forsvar for popkultur, forbrugerisme, storbyer og forstæder.

Således har Postrel bragt *Reasons* minoritetssynspunkter ind i mainstream af amerikansk bladkultur. Det er ikke længere nørdernes foretrukne diskussionsforum, men et blad for alle, der ønsker at stille spørgsmålstejn ved den vedtagne mening og bakke om det moderne kapitalistiske samfund og alle dets goder. *Reason* har omkring 50.000 abonnenter. 90 procent af læserne af mænd og gennemsnitsalderen er 50 år. De fleste er universitetsuddannede.

Reason blev grundlagt i 1968, som en studenterpublikation på Boston University af Lanny Friedlander. Tidligt i forløbet blev Robert W. Poole Jr., der den gang studerede til ingeniør på MIT, involveret i udgivelsen og etableringen af en fond til støtte for *Reason* og de øvrige uddannelses- og tænketanks aktiviteter. Poole har siden hen bl.a. været en af drivkræfterne bag dereguleringen og privatisering i den amerikanske flyindustri. I dag er Poole leder af tænketanken Reason Public Policy Institute. Akademikeren Tibor Machan blev også tidligt en del af *Reason*. Machan, der blev smuglet ud af Ungarn som 14-årig i 1953, er professor ved Chapman University i Californien og har skrevet en række filosofiske værker om frihed og bidraget med artikler til faglige tidsskrifter såvel som blade og aviser. Efter grundlæggelsen i New England, flyttede *Reason* i 1970 til Californien, hvor det stadig ligger med hovedkvarter i Los Angeles.

Som så mange magasiner, der er helliget specifikke idéers fremme, så er *Reason* ikke profitabelt. Magasinet er løbet ind i det problem, at annoncører holder sig væk fra journalistik, der er politisk ladet. Det kan simpelthen ikke tiltrække de fornødne reklameindtægter, som kommercielle

blade kan. Derfor udgives *Reason* med støtte fra individer, fonde og virksomheder.

Udover at redigere *Reason*, skriver Postrel en klumme for erhvervsmagasinerne for *Forbes* og *Forbes ASAP*. Hun skriver også jævnligt for store amerikanske aviser *Washington Post*, *Los Angeles Times* og *New York Times*. Dertil kommer, at hun har lavet sin egen hjemmeside, www.dynamist.com, som en ressource for udbredelsen af idéerne i *The Future and Its Enemies*.

Referencer

- Hayek, Friedrich A. (1960): "*The Constitution of Liberty*". Chicago: University of Chicago Press.
- Kelleher, James (1999): "*Mainstreaming Reason*" i *Columbia Journalism Review*, maj/juni 1999.
- Krasnik, Martin og Noa Reddington (1999): "*Pouls kraft*" i *Weekendavisen*, 12. november 1999.
- Minton, William og Karen (1999): "*Interview with Robert Poole*" i *Full Context*, vol. 11, nr. 5.
- Rasmussen, Poul Nyrup (2001): "*Ny tid – nye opgaver*". Redegørelse ved Folketingets afslutningsdebat den 31. maj 2001.

Nikolaj Gammeltoft

Bidragssydere til dette nummer:

Christopher Arzrouni, cand.scient.pol. fra Aarhus Universitet, er tidligere sekretær for Selskabet Libertas og til daglig ansat i en større dansk erhvervsorganisation.

Lars Christensen, cand.polit. fra Københavns Universitet, sidder i redaktionen af dette tidsskrift og er ansat i den finansielle sektor.

Nikolaj Gammeltoft, cand.scient.pol. fra Københavns Universitet, arbejder for en større dansk televirksomhed og er dette tidsskrifts redaktør.

Peter Kurrild-Klitgaard, ph.d. fra Københavns Universitet,

er lektor ved Syddansk Universitet og tidligere redaktør af dette tidsskrift.

Henrik Gade Jensen, mag.art. i filosofi fra Københavns Universitet, er foredragsholder, underviser og debattør.

Pernille Johansson, stud.scient.pol. ved Københavns Universitet, er sekretær for Selskabet Libertas. I efteråret 2000 opholdt hun sig i Kina i forbindelse med sine studier.

Stig Nørgaard, stud.scient.pol. ved Københavns Universitet, har studeret ved universitetet i Köln og arbejder for en dansk konsulentvirksomhed.

Den synlige hånd

Forskellen på succes og fiasko

Poul Nyrup Rasmussen og Tony Blair er begge socialdemokrater – men to forskellige slags. Blair har succes som genvalgt premierminister i England, Nyrup er på vej ud som statsminister i Danmark. Her er en del af forklaringen på, hvorfor den ene har succes og den anden er på vej mod fiasko. Interviewet med Blair stammer fra BBC i juni i år, interviewet med Nyrup er fra Berlingske Tidende i maj i år.

Af Nikolaj Gammeltoft

Først Tony Blair.

BBC: "Mener De, at en virksomhed kan tjene et for stort overskud?"

Blair: "Det mener jeg ikke – hvis virksomheden agerer på et marked med konkurrence, så er det ikke statens opgave at fortælle virksomheden: 'I tjener for meget'."

BBC: "Tror De, at et individ kan tjene for mange penge?"

Blair: "Det synspunkt deler jeg ikke, nej. Mener De, at vi skulle skære i en persons indkomst? Faktisk ikke, nej. Hvad er hensigten? Man kan bruge evigheder på at stoppe de højest betalte mennesker fra at tjene penge og hvad du i virkeligheden gør i et internationalt marked som i dag, det er, at du driver dem ud af landet..."

BBC: "Men hvor er retfærdigheden i at beskatte en person, som tjener 34.000 pund til den samme procentsats, som en person, der tjener 34 millioner pund?"

Blair: "Fordi den person, som tjener 34 millioner ... vil betale langt mere i skat end den person, der kun tjener 34.000 ... Procentsatsen er mindre vigtig end det fulde beløb, som folk betaler."

Og så Poul Nyrup Rasmussen.

Berlingske: "Hvorfor er det så svært at få lov til at tjene penge i Danmark?"

Nyrup: "Det er det heller ikke. Hvis du bevæger dig rundt i Nordsjælland og ser på de ydre symboler - de bil-

mærker, de unge iværksættere kører rundt i - så er du klar over, at velstanden er kommet til Danmark. Hvis man ser på, hvordan erhvervsbeskatningen er skruet sammen, så kan man godt klare sig også som iværksætter."

Berlingske: "En af iværksætterne, Gigas adm. direktør Finn Helmer, fortæller i den nye bog om ham, at han et år betalte 70 mio. kr. i skat. Er det rimeligt, at et enkelt menneske skal bidrage så meget til samfundet?"

Nyrup: "Hvor meget tjente han? Hvor meget betaler A.P. Møller i skat? Man skal huske at holde skattebetalingen op imod indtjeningen. At stille krav om massive skattesænkninger for iværksættere vil være i direkte modstrid med at have et samfund, som leverer veluddannede medarbejdere og tilbyder et mobilt arbejdsmarked med høj social tryghed. Så skal man over i en helt anden samfundstype." Nyrup: "Du opbygger ikke alene dynamik i et samfund ved at hælde guld ud over hovederne på folk. Hvad er det for en symbolverden at jagte? Jeg har været i Moskva og set den vulgære rigdom folk har opbygget. Det synes jeg er trist. Jeg synes ikke det er attraktivt og synes ikke det er en livsstil vi skal gå efter."

Nyrup: "Man skal passe på ikke at løbe sur i, hvad det er, der er Danmarks styrke. Det bliver ikke sådan i Danmark, som det er i Californien, at der er en stor del, der er overladt til en ussel tilværelse. Det vil jeg ikke være med til. Man må forstå en grundlæggende ting i erhvervslivet: Vores samfunds sammenhængskraft hænger altså sammen med, at der skal betales skat her i landet."

Derfor vandt Blair, og derfor taber Nyrup..